

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİNEMA-TV ANASANAT DALI
SİNEMA-TV SANAT DALI

SİNEMADA CAZ

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Sevda Sıla KARTAL

İstanbul, 2014

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİNEMA-TV ANASANAT DALI
SİNEMA-TV SANAT DALI

SİNEMADA CAZ

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Sevda Sıla KARTAL

Öğrenci No:

120770026

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Cengiz T. ASİLTÜRK

İstanbul, 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “SİNEMADA CAZ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.05.07.2014

Sevda Sıla Kartal

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

10.10.2014

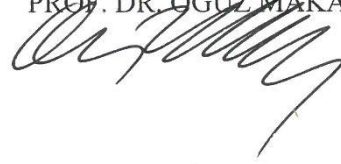
Enstitümüz *Sinema-TV* Anasanat Dalı *Sinema-TV* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 120770026 numaralı *Sevda Sıla KARTAL*'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*SİNEMADA CAZ*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 07.07.2014 tarih ve 2014/16 sayılı toplantısında seçilen ve Ayazağa Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. CENGİS ASILTÜRK

ÜYE
PROF. DR. OĞUZ MAKAL

ÜYE
PROF. DR. BURAK BUYAN

Adı ve Soyadı : Sevda Sıla Kartal
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Cengiz T. Asiltürk
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans / 2014
Alanı : Sinema ve Televizyon
Anahtar Kelimeler : Caz, Sinema, Müzik

ÖZ

SİNEMADA CAZ

Bu belgesel film çalışmasında, sinemanın tarihsel gelişimi içinde sessiz sinema döneminde kendini var etmesi olanaksız olan caz müziğinin, sesli sinema döneminde ilk sesli film Al Johnson'un çektiği Caz Şarkıcısı (Jazz Singer, 1927) adlı filminden başlayarak filmlerde ortaya çıkışı örneklerle konu edinilmiştir.Bir bakıma sinema tarihi içinde cazı konu edinen, caz müziğini kullanan ya da caz şarkıcılarının yaşamlarını anlatan başlıca filmler belgeselin içeriğini oluşturmuştur.

Sonuçta Sinemada Caz adını taşıyan bu belgesel film, sinema ve caz ilişkileri kapsamında kurmaca ya da belgesel filmlerle oluşan süreci görsel-işitsel konu edinmektedir.

Name and Surname : Sevda Sıla Kartal
Supervisor : Ass. Prof. Cengiz T. Asiltürk
Degree and Date : Master / 2014
Major : Sinema and Television
Key Words : Jazz, Cinema, Music

ABSTRACT

JAZZ IN CINEMA

In this documentary study, the samples related to the jazz music that could not appear in the silent period within the historical development of the cinema has been discussed and it has been shown that the jazz music has started to appear in the movies, called as “The Singer of Jazz”, in the sound movie period. In some ways, the documentary has consisted of some movies that are about the lives of jazz artists or jazz music within the history of the cinema.

As a result, this documentary that bears the name of Jazz in the cinema mentions audiovisual process that consists of fiction or documentary within the scope of cinema and jazz relations.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ii
AMAÇ VE HEDEFLER KAPSAM VE İÇERİK, ÇALIŞMA YÖNTEMİ.....	iii
GİRİŞ	1
BELGESEL FİLMİN KONUSUNUN ORTAYA ÇIKIŞI.....	2
SİNEMANIN SESSİZ YILLARI.....	3
SİNEMANIN SESLE BULUŞMASI.....	11
SİNEMA VE CAZ MÜZİĞİN İLİŞKİSİ.....	13
Caz Müziğın Gelişme Evreleri	14
Caz Müziğinde Kullanılan Çalgılar	15
SİNEMADA CAZ BELGESELİNİN METNİ.....	16
YÖNETMEN GÖRÜŞÜ	27
TEKNİK HAZIRLIK	28
DEĞERLENDİRME	29
EKLER.....	30
KAYNAKÇA	35
BU BELGESEL FİLM ÇALIŞMASINDA KULLANILAN FİMLER.....	36
ÖZGEÇMİŞ	38

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Büyük Tren Soygunu Film Afişi	7
Şekil 2: Bir Ulusun Doğuşu Film Afişi	9
Şekil 3: Charlie Chaplin'in Yumurcak Filminden Bir Kare	12
Şekil 4: Sinematograf.....	14
Şekil 5: Marx Kardeşler Duck Soup Film Afişi	14
Şekil 6: Caz Şarkıcısı Film Afişi	15
Şekil 7: Caz Şarkıcısı Filminin Gösterim Afişi	16
Şekil 8: Dixiland Jazz Band.....	16
Şekil 9: Caz Müzik Grubu	17
Şekil 10: Aya Seyahat Filminden Kare.....	19
Şekil 11: Potemkin Zırhlısı Filminden Bir Kare.....	21
Şekil 12: The Jazz Singer Film Afişi	21
Şekil 13: Jazzkungen	22
Şekil 14: Louis Armstrong.....	23
Şekil 15: All That Jazz Film Afişi	26
Şekil 16: Sweet and Lowdown Film Afişi.....	28

AMAÇ VE HEDEFLER KAPSAM VE İÇERİK, ÇALIŞMA YÖNTEMİ

1. TEZİN ADI: SİNEMADA CAZ.

2.TEZİN KONUSU:Bu belgesel film çalışmasında, müzik tarihinde önemli bir yer tutan caz müziğinin sinemadaki yeri ve önemi örneklerle ortaya konulmuştur.

3.TEZİN AMACI:Bu çalışmada, müzik kültüründe önemli bir yer tutan caz müziğinin dünyada ve ülkemizde sesli sinemaya geçildikten sonra filmlerde nasıl ortaya çıktığı audio-visual olarak gösterilmek istenmiştir. Caz ve sinema konusunu kapsayan başlıca filmler aracılığı ile bilgi verilmektedir.

4.TEZİN ÖNEMİ:Sinema tarihi ve kültürü açısından, sesin sinemaya girişine sinema-caz ilişkileri açısından örneklerle bakmak, sesin sinemaya yerleşmesinde müzikten, müzik yapanlardan nasıl yararlandığını ortaya koymak; cazın sinemadaki yerinin çok yönlü incelenmesi tezin önemli özelliğidir.

5.YÖNTEM

5.1. Kavramsal Çerçeve:Sinema ve caz müziği, sanat ve sinema ilişkisi, sinema araştırmacılarının üzerine düşündükleri, inceledikleri bir alandır. Sinema araştırmacıları, tarihçileri ya da eleştirmenler sinema ve ses üzerinde farklı kaynaklar ortaya koymuştur. Özetle, sinemanın sessiz ve sesli dönemlerine dair müzikaller, caz müziğin kullanıldığı, caz sanatçılarının ve caz müziğinin konu alındığı filmler ortada durmaktadır.Önemli olan bu araştırmaları ve süreci değerlendirmektir.Bu çalışma bunu bir ölçüde gerçekleştirmektedir.

Bu amaçla da bir yandan yazılı kaynak taraması, öte yandan film çözümlemesine gereksinim olmuştur.Filmlerin adları, yönetmenleri, filmlerin kendileri bulunarak incelenmiş, belgeselde kullanılacak örnekler kaydedilmiştir.

5.2. Çalışma Evreni ve Örneklem:Caz müziği tarihsel olarak sinema sanatının gelişimiyle paralel devam etmiştir. 1927’de ilk sesli film yapıldıktan sonra Hoollywod’da Avrupa’da caz şarkıcıları, caz müzisyenleri filmlerin konusu olmuştur. Bu çalışma sesli filmin gelişimi ile “Mavi Melek”, “Hallelujah”, “King Kong” gibi filmler, “Yağmur Altında

Şarkılar” veya Jean Luc Godard’ın filmlerinde kullanılan müziğin yanı sıra, Bertrand Tavernier’in “Gece Yarısına Doğru” filminde de olduğu gibi caz şarkıcılarının, caz müziği yapanları konu edinen filmleri kapsamakta ve bilgi vermektedir.

5.3. Varsayımlar:Bu araştırmada şu varsayımlardan hareket edilmiştir:

1. Müziğin ve caz müziğinin sinemada önemli bir yeri vardır.
2. Sinemanın sanat olarak gelişmesinde sesin kullanılması, ilk sesli filmin ortaya çıkışının önemli bir yeri vardır.
3. Sinema ve müziğin insanda etki yarattıkları ortak alanlar vardır. İnsanlar üzerinde duyma, görme, izleme, anlamlandırabilme gibi etkileri vardır.
4. Sinema ve müziğin insan üzerinde değiştirici, geliştirici, yaratıcı etkileri olmuştur.

5.4. Kapsam ve Sınırlılıklar:Bu çalışmanın filmsel sınırını *Çalışma ve Örneklem* başlığı altında gösterilen filmler ve *Kaynakça* bölümünde yer alan kitaplar ve diğer kaynak filmler oluşturur.

5.5. Veri Toplama Tekniği:Caz ve Sinema gibi kapsamlı bir konunun kısa zamanda ortaya çıkması her ne kadar zor olsa da;

1. Konuya ilişkin kitapların incelenmesi,
2. Makalelerin okunması,
3. Caz müziği konusundaki yayınların taranması,
4. Cazla ilgili belgesellerin incelenmesi,
5. İlk sesli filmlerin incelenmesi,
6. Müzikal filmlerin incelenmesi,
7. Doğrudan caz şarkıcılarının incelenmesi,
8. Caz müziğinin konu edildiği filmlerin incelenmesi,
9. Caz müziğini konu edinen filmlerin incelenmesi ve saptanan bölümlerdeki görüntülerin kurgu için seçimi yapılmıştır.

10. Kurgu için yöntem araştırılmış, bu kapsamda deneyimli bir kurgu uzmanı ile temasa geçilmiştir.

GİRİŞ

Bu çalışma, müzik tarihinde önemli bir yer tutan caz müziğinin sinemadaki yer ve önemini örneklerle konu edinmektedir.Sessiz filmler döneminden sesli döneme geçişte caz müziğinin sinemada varlığını anlatma amacıyla hazırlanmıştır.Sinema ve müzik ilişkileri çok yönlü, kapsamlı ve özgün filmler oluşturan bir süreci de kapsamaktadır.Gerçekte filmler gösterilirken orkestra yardımıyla da olsa müzik başlangıçta kullanılmıştır. Hatta fonograf vb. ses kaydedici aygıtlar yardımıyla eşleme denemeleri de olmuştur. Ancak film şeriti üzerine ses ya da müzik kaydı sinemanın doğuşundan neredeyse 30 yıl sonra olacaktır.

Müzik kültüründe önemli bir yer tutan caz müziğinin dünyada ve ülkemizde sesli sinemaya geçildikten sonra filmlerde nasıl ortaya çıktığı bu çalışmada gösterilmek istenmiştir.Caz ve sinema konusunu kapsayan başlıca filmler sinema tarihinde yer bırakacak denli önemlidir.Örneğin, Mavi Melek, Bir Yaz Gününde Caz, Geceyarısına Doğru, Herşey Caz, Kuş, Yağmur Altında Şarkılar, 1900 Efsanesi, Kadın Kadındır gibi.

Sinema tarihi ve kültürü açısından, sesin sinemaya girişine sinema-caz ilişkileri açısından örneklerle bakmak, sesin sinemaya yerleşmesinde müzikten, müzik yapanlardan nasıl yararlandığını ortaya koymak; cazın sinemadaki yerinin çok yönlü incelenmesi tezin önemli özelliği sayılmalıdır.Sinemanın sessiz ve sesli dönemlerine dair müzikaller, caz müziğin kullanıldığı, caz sanatçılarının (Örneğin Ray Charles) ve caz müziğinin konu alındığı filmler ortada durmaktadır.Önemli olan çeşitli sinema yazarlarının da önemsedığı bu süreç ve filmlere akademik bir üslupla bakmaktır.Bu çalışmada yazılı kaynak taraması, öte yandan film çözümlemesi yapılmıştır.Filmlerin adları, yönetmenleri, filmlerin kendileri bulunarak incelenmiş, belgeselde kullanılacak görsel örnekler kaydedilmiştir.

Özetle, çalışma kapsamında *Sinemanın Sessiz Yılları*, *Sinemanın Sesle Buluşması*, *Sinema ve Caz Müziğinin İlişkisi*, *Caz Müziğinin Gelişme Evreleri*, *Caz Müzikte Kullanılan Çalgılar* gibi bölümler ve belgeselin metni yer almaktadır.

Sevda Sıla KARTAL

BELGESEL FİLMİN KONUSUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Bu belgesel film düşüncesi, lisans ve yüksek lisans programında yer alan derslerin etkisi ve caz sanatına yönelik ilgim nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Müzik türleri içinde özel bir yere sahip caz müziği, toplumsal yaşamda sadece müzik olarak değil, ondan yararlanan ve sanatçıları konu edinen filmlerde de görüldüğü için, hem müzik ve hem filmlerin iyi bir araştırma konusu olacağı kuşku götürmezdi. Örneğin, ilk sesli film olan *The Jazz Singer* (Caz Şarkıcısı-1927) caz müziğini-bir caz sanatçısını konu edinmiş, sesli sinemanın da yolunu açmıştı.Sonrasında da birbirinden dikkate değer caz müziği ile ilgili filmler yapılmıştı.

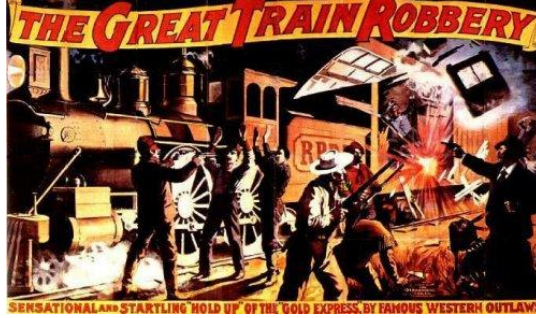
Konuyu danışmanım Sn.Yrd.Doç.Dr.Cengiz Asiltürk'e götürelerek, düşüncem ve planı kendisine açıldı.Ancak, araştırma süreci bu konuda teorik bir çalışma yapmanın kaynak ve zaman olarak zorluğunu, ayrıca filmlerden yararlanmanın daha doğru ve etkili olacağını ortaya koyunca belgesel film düşüncesi öne çıktı. Danışmanım Sn. Yrd.Doç.Dr.CengizAsiltürk'ün katkıları yanısıra, öğretim üyesi Sn. Prof. Dr. Oğuz Makal'ın da görüş ve düşüncelerinden yaralandığım yeni süreç bir belgesel film ve raporu olarak tamamlandı.

SİNEMANIN SESSİZ YILLARI

Sinema ister eğlence, ister zaman geçirme aracı olarak görülsün yaratıcı bir sanat dalıdır ve Paris'te yapılan ilk gösteri tarihi olan 1895'den günümüze, gerek türleriyle gerek konuları, yıldız oyuncularını, südyolarını, sinema salonları ile toplumsal yaşamda etkisi artan bir yer almış, bir endüstri olarak da birçok ülkede önemli bir değer yaratmıştır. Lumiere Kardeşlerin ilk filmleri *Bir Trenin Gara Girişi*, *İşçilerin Fabrika'dan Çıkışı* ya da Melies'in *Aya Seyahet* gibi filmleri sadece hareket ve görüntünün saptanmasının zaferi olmamış, yeni bir sanatı da haber vermiştir. Sinemanın başlangıcı konusunda Prof. Dr. Oğuz Makal şu açıklamayı yapmaktadır: "Fransa'da sinemanın doğuşunda anımsanmayacak en önemli ad, eğer "praxinoscope" ve "optic tiyatro" deneyleri ile görüntülerin hareketi ve yanılmasıyla 1880'lerde uğraşan Emile Reynaud'yu bir yana koyacak olursak, kuşkusuz **Lumiérelere** dir. Fransa'da Louis ve Auguste Lumiere kardeşler fotoğraf malzemeleri sanayiinde güç kazanmış babalarının isteğiyle "kinetoscope" üzerinde çalışmaya başladıklarında gerçekte bir gün tüm dünyaya yayılacak olan olayın öncüsü olacaklarını bilmiyorlardı. Hem alıcı hem gösterici olarak çalışan "sinematographe"nin patentini alıp on ay özel gösteriler yaptıktan sonra, 28 Aralık 1895'te Grand Café'de bir frank karşılığında halka açık ilk gösteriyi düzenlediler" (Makal, 1996: 15).

Bu gösteriye gelecekte öykülü film, bilim kurgu film, canlandırma ustası olarak tanınacak Georges Méliès'te davet edilmiş, o da kısa zamanda öykülü, deneysel yüzlerce filmin yapımını sağlamıştır. Ancak endüstri Fransa'da değil, kendini asıl ABD'de var etmektedir: "*Star Film Company*" adlı şirketi 1896'da film üretimine başlamış, bir yıl sonra Paris dışında, Montreuil'de kendi stüdyosunu kurmuştur. 1892 ile 1912 yılları arasında yüzlerce film Amerika dahil birkaç ülkede dağıtım büroları kurarak Lumiere'leri neredeyse saf dışı bırakmıştır. Ancak; 1908'de geçiş döneminde sinema filmleri farklı tür bir eğlence sunmaya yönelince Méliès'in popülaritesi de azalmaya başlamıştır. Méliès'in filmlerinde kamera sabit bir noktada durmakta ve öykü, tiyatro sahnesindeymiş gibi görüntülenmekteyken, yeni şirketlerin filmleri daha sürükleyici öyküyü daha etkili bir dil ile anlatmaktadır. Ancak Méliès'in fantastik ve günümüzde bir sürü insan tarafından

bilinen *Aya Seyahat* (Le Voyage dans la Lune) filmi unutmamak gerekir. Bu filmi de günümüzde çekilen ve Méliès'in hayatını konu edinen Hugo adlı filmde görmek mümkündür (GeorgeMelies, vikipedi, özgüransiklopedi, <http://tr.wikipedia.org> 03/10/2014).

Şekil 1: Büyük Tren Soygunu Film Afışı

Sinemaya yenilik katan 1899-1902 yılları arasında Melies'nin filmlerinden ve deneysel çalışmalarından etkilenen ve altı dakika uzunluğundaki *The Life of an American Fireman* (Bir Amerikan İtfaiye Erinin Yaşamı, 1903) adlı koşut, yani paralel kurguya dayanan bir film yapan Amerika'lı yönetmen Edwin S. Porter olmuştur. Monaco(1977: 272), Edwin S. Porter'la ilgili şu saptamayı yapmıştır: “1897 yılında bir satış elemanı olan Edwin S. Porter, Edison'un şirketine katıldı. Bunu izleyen 11 yıl boyunca Porter, Amerikan sinemasındaki en önemli sinemacıydı. Haber filmleri çektiği çıraklık döneminin ardından Porter, 1903'te sinema tarihindeki klasikler arasına katılan iki film –*Amerikalı Bir İtfaiye Erinin Hayatı* ve *Büyük Tren Soygunu* adlı filmleri yaptı. Porter, akıcı koşut kurgusuyla bilinir (gerçekten onun kurgunun yaratıcısı olduğu düşünülür). Bu filmlerin her ikisinin birer yenilik olduğu yeterince doğruysa da film tekniğinin babalarından biri olarak ünü, sinema estetiği tarihindeki ilk ciddi sorunları ortaya çıkarır.”

Sinema araştırmacı ve öğretim üyesi Prof. Dr. Nilgün Abisel aynı zamanda tür sinemasının içinde yer alan, *Amerikalı Bir İtfaiyecinin Hayatı* filmiyle başlangıcı yapılan **western** için şunları yazmıştır: “Western sözcüğü ilk kez, 1912 yılında, *Hareketli Resim Dünyası* (The Moving Picture World) adlı bir ticari sinema dergisinde, *Madendeki Çatışma* (The Fight at the Mill) adlı filmin tanıtım yazısında kullanıldı. Daha sonraki yıllarda eleştirmenler, Porter'ın

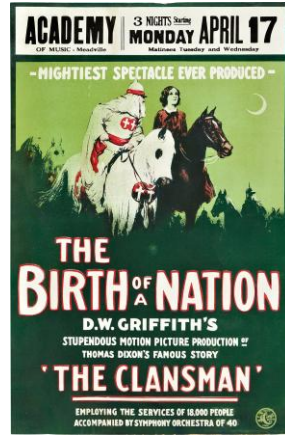
1903'te yaptığı *Büyük Tren Soygunu*'nu (Great Train Robbery) ilk western film olarak kabul ettiler" (Abisel, 1994: 86).

Sinema kronolojisinde Edwin Porter'ı önem açısından sinema sanatının anlatım-teknik düzeyde yaratıcılarından, yenilikler getiren, sinema dilini kuran sanatçı David W. Griffith izler. Monaco, Griffith'le ilgili "D. W. Griffith ilk olarak 1907'de oyuncu olarak sinemaya girdi. Bunu izleyen altı yıl boyunca Biograph için bir ve iki makaralık yüzlerce film yönetti ve süreç içinde dönemin öncü sinema sanatçısı olarak ün kazandı" (Monaco, 1977: 272) görüşündedir.

Bu yaratıcı yönetmenin çalışmaları konusunda şu görüşlere bakılmalıdır: "Biograph yönetiminin muafazakar politikasından, özellikle de uzun metrajlı filmlere soğuk bakmalarından bıkan Griffith, 1913'ün sonunda kendi yapım şirketini kurmak üzere Biograph'tan ayrıldı. İlk önce birkaç tane çok makaralı film çeken Griffith, Temmuz 1914'te sinema tarihinde önemli bir yer edinmesini sağlayacak filmi çekmeye başladı. Ocak 1915'te piyasaya sürülen ve o tarihe en uzun Amerikan filmi olan oniki makaralık *Bir Ulusun Doğuşu*, sinemanın potansiyel toplumsal etkisini göstermenin yanı sıra, Amerikan film endüstrisinin uzun metrajlı filme geçişini hızlandırdı" (Nowell-Smith, 2003: 50).

1920 yılına kadar olan süreçte üç önemli gelişme daha yaşanır. Bunların ilki birçok patent haklarını elinde bulunduran Thomas Edison'a ödeme yapmamak için Meksika sınırına yakın Hollywood'un kurulması, ikincisi ilk Görüntü Sarayı'nın New York'ta açılması ve sonuncusu da Charlie Chaplin'in 1914'teki ilk filmi *Making A Living*'in ardından *Kid Auto Races in Venice* filminde giysileri ve hareketleriyle "Şarlo" tiplemesini yaratmasıdır. Sinema tarihi araştırmacısı Nowell-Smith "Charlie Chaplin 24 yaşında sinema sektörüne girdikten birkaç gün sonra tek filmle kendisine dünya çapında ün kazandıran, komedi ve sinemanın bir ikonu olarak bugün bile insanoğlunun herkesce en çok tanınan kurmaca karakterini yarattı. Chaplin'in *Küçük Serseri*'si önceden tasarlanmaksızın kendiliğinden ortaya çıkmış görünüyor" (Nowell-Smith, 2003: 110) düşüncesini ileri sürer. Charlie Chaplin sonraki yıllar *Altına Hücum*, *Şehir Işıkları*, *Büyük Diktatör*, *Asri Zamanlar*, *Sirk ve Sahne Işıkları* gibi başyapıtlara imza atacaktır.

I.Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’da İtalyan ve Fransız yönetmenlerin sinemanın gelişmesinde önemli rolü olduğu görülür. Ama sinemanın sanat gelişmesinde Griffith’in rolü birçok sinemacıdan daha fazladır: “Sinemayı ilginç bir eğlence düzeyinden başlı başına bir anlatım aracı konumuna yükselten en önemli sinemacı Griffith oldu. Söze ve yazıya başvurmadan yalnızca sinemanın anlatım olanaklarıyla izleyiciyi etkileyen, duygu ve düşünceleri en çarpıcı biçimde perdeye yansıtan Griffith, günümüzde artık klasikleşmiş olan sinema tekniklerini uyguladığı gibi, film yapım sürecinin de temel aşamalarını yerleştirdi ve bütün bu aşamaları uyumlu biçimde yürüten yönetmenin önemini ortaya koydu.” (*Sinema Tarihi 2(Sessiz Sinema Dönemi)*, www.sinepedi.blogspot.com.tr, 03.10.2014). Griffith’in en önemli filmleri kuşkusuz sinema tarihi ve sanatında önemli yer alan *Bir Ulusun Doğuşu* ve *Hoşgörüsüzlük* olmuştur.

Şekil 2: Bir Ulusun Doğuşu Film Afişi

Dr. Caligari'nin Muayenehanesi (Das Cabinet des Dr. Caligari), Robert Wiene'nin yönettiği 1920 yapımı Alman dışavurumcu bu filmin öncülüğü ile Alman dışavurumcu sineması parlamış, Fritz Lang ve F.W. Murnau gibi sinema sanatına dışavurumcu öğeleri taşıyarak katkıda bulunan yeni ustaların çıkmasına neden olmuştur. Monaco bu konuda “Almanya’da UFA bilinçli olarak Alman sinemasının estetik standartlarını yükseltmeye girişti. Sonuç, sinema tarihindeki önemli yetenek patlamalarından biriydi: Alman Dışavurumculuğu” (Monaco, 1977: 277) görüşünü ileri sürer. Alman dışavurumcu sineması beş-altı yıllık bir

süreci kapsamış, uzun sürmemiş, ama filmlerde taşıdığı estetik öğeler her dönem korku-kara film gibi türlerde kullanılmaya devam etmiştir.

Ancak sonraki yıllar Alman yönetmenleri ve teknik elemanlarının ABD'ye giderek ve göç ederek çalışması Amerikan sinema endüstrisine önemli katkı olacaktır. Bunda Nazi partisinin Hitler yönetiminde iktidara gelerek yahudi sanatçılara ve aydınlara, yazarlara yaptığı baskının rolü özellikle olmuştur. Göç edenler arasında sinema estetiğinin Amerika'da yükselmesini sağlayan Fritz Lang, Erich Von Stroheim, Joseph Sternberg gibi yönetmenler olacaktır.

I. Dünya Savaşının bitiminde sessiz sinema döneminde "kurgu okulu"nun en önemli örneklerini yaratan SSCB o yıllarda ajitasyon ve propaganda için sinemaya özel bir önem vermiş, ama bu da bir başka sonuç doğurmuştur: "Sovyet hükümeti, dünyanın ilk sinema okulu olan Devlet Sinema Enstitüsü'nü (VGİK) kurdu ve ajitasyon ve sinema sözcüklerinden oluşturulan agitki sözcüğüyle tanımlanan filmlerin yapımına hız verdi. Olanaklar son derece kıt olduğundan agitkiler, çarlık döneminde çekilmiş eski filmlerin, yeni yönetimin propagandasını yapacak biçimde yeniden kurgulanmasıyla hazırlanıyordu. Bu zorunluluk SSCB'de kurgu üzerine geniş çalışmalar yapılmasına ve kuramlar geliştirilmesine yol açtı. Lev Vladimiroviç Kuleşov, boş kamerayla deneyler yaptı ve yalnızca görüntülerin değişik biçimde sıralanmasıyla çok değişik duygu ve izlenimler yaratılabileceğini ortaya koydu" (*Sinema Tarihi 2 (Sessiz Sinema Dönemi)*, www.sinepedi.blogspot.com.tr, 03/10/2014).

Sovyet sinemacıları arasında kurgu kavramını sinema sanatına sokan Kuleshov, Pudovkin'e, Dzigo Vertov'un (Denis Arkadevich Kaufman'ın takma adı) başını çektiği grup izledi: "Vertov'un eşi Elisaveta Svilova, kardeşi Mikhail, A. M. Rodchenko ve diğerleri grubun üyeleri arasındaydı. Vertov'un grubu, *Kinotof* ve *LEF* dergilerinde yayımlanan manifestolarında, bizzat oyuncu kavramını ("bir tehlike" "bir hata") ve bir öykü çizgisine sahip filmler düşüncesi tamamen reddediyorlardı. Kino-Göz grubunun amacı, konstrüktivistlerin "sanatın kendisi"ni ortadan kaldırma çağlarına yanıt olarak, "farkında olmadan yaşanan hayatı" LEF'in "gerçeğin edebileşmesi" fikrine dayanarak, *kino-pravda* (sine-gerçek), "haber filmleriyle devrim'i yakalamaktı. Bununla birlikte gerçekliğin perdeye aktarıldığında sinemanın yeni diliyle dönüştürülmesini savunuyordu ve

“kino-göz”e zamanı ve mekanı yönlendirme yeteneği bahşedilmişti” (Nowell-Smith, 2003: 202).

Dönemin en önemli iki yönetmeni kuşkusuz Sergey Eisenstein ve Vsevolod Pudovkin gösterilecektir. Sinema alanında çeşitli çalışmaları olan Bükler, “Pudovkin, St. Petersburg’un Sonun’nda (1927), izleyiciyi çok hızlı kesmelerle savaş alanından borsaya, borsadan savaş alanına geçirir. Borsada fiyatlar yükselir, savaş alanında ise askerler azalır. 1926 yılında dünya yeni bir sinema dili yaratıldığını görür. Aizenştayn *Potemkin*’i, Pudovkin Ana’yı çeker. Bu yeni dili betimlemek için başka bir alandan bir sözcük sinemaya aktarılır. Bu sözcük tek tek çekimlerin istenilen biçimde düzenlenmesi anlamına gelen “montaj” sözcüğüdür. Bu iki yönetmenin önceli ise Kuleşov’dur. Aizenştayn iki nesnenin karşılıklı olan iki resim yazısının birleşerek yeni bir kavram oluşturduğunu vurgular” (Bükler, 2009: 104) görüşünü aktarır.

Savaş sonrası ABD’nin kazandığı, sadece askeri değil, ekonomik, kültürel, endüstriyel başarı sinema endüstrisine de yansımıştır. Bu konuda şu açıklamaya önem vermelidir: “ABD sinema endüstrisinin Avrupa’ya yaptığı ekonomik saldırıyı güçlendirdi. Bilinçli bir imge kullanımı ve kesme örüntülerine dayanan Avrupa modernizminin aksine Hollywood’un modernizmi, “görünmez kurgu” gibi teknikleri kullanarak olabildiğince etkili ve saydam öyküler anlatma projesinden ivme alan endüstrileşmiş ürünler yaratımının doğal bir parçasıydı. Moderne ilişkin bu farklı anlayışlar, sonu gelmez kültür tartışmalarını ateşleyerek olmasına karşın, ABD sinema endüstrisinin savaş sonrası egemenliği ve Batı’da, Hollywood’la bütünleşen anlamlandırıcı uygulamaların varlığını sürdürmesi gelecek on yılları tanımlayacaktı” (Nowell-Smith, 2003: 94).

Hollywood’un başarısı çeşitli sinema türlerini çıkartmakta olduğu gibi, başlangıçta, burada örnek verileceği gibi, komedi türünde de olmuştur. Mack Sennet’in yönetimindeki Keystone komedi stüdyoları Charlie Chaplin, her filminde değişmeyen ifadesiz yüzü ile Büyük Taştan Surat lakabını almış Buster Keaton, Harry Longdon ve Harold Lloyd gibi isimlere ün kazandırmıştı. Daha sonraki yıllar bu isimler kendi seçtikleri şirket ya da kurdukları film şirketleri adına güldürü tarihine yazılan filmler yapacaklardır. Örneğin, Buster Keaton’un 1927’de çektiği *The General*, Chaplin 1939’da çektiği *Şarlo Diktatör* gibi.

Şekil 3: Charlie Chaplin'in Yumurcak Filminden Bir Kare

1920'li yıllarda sinemanın popülerliği artmış, kendine özgü bir duruş kazanmıştır. "1920'li yıllar boyunca sinema Amerika'da hızla endüstrileşirken, Avrupa'da sinema, aynı zamanda sanat olarak da görülen bir işti (*business*)" (Monaco, 1977:277) görüşü bu nedenle haklılık içerir.

Sessiz sinemanın görkemli gelişiminin (1920'lerin hızla sesli sinemaya geçişini) anahtarı kuşkusuz endüstriyel örgütlenmesinde, şirketlerin ortaya çıkması, stüdyo sisteminin doğması, sinemanın bir meslek alanı olmasındadır. "Bu, örneğin, bir keresinde sinemayı "par ailleurs" (ayrıca) gelişen bir endüstri olarak tanımlayan yazar, sinemacı ve Fransa Kültür Bakanı (iki kez) Andre Malraux'nu sözünü ettiği gibi geçici bir özellik değildi. Aksine, endüstriyel gelişme potansiyali, en başından beri hem teknolojiye (kamera, ham film, projektör) bağımlılığıyla hem de ilk dönemde fiilen bir "gösteri işi" olarak ortaya çıkışıyla sinemanın ayrılmaz bir parçasıydı. Nowel-Smith (2003: 230) şöyle devam eder: "Sinema, sermaye dünyasıyla bütüleşmesinin, müzik kaydı ve radyoyla bağlarının (elektrik şirketleri aracılığıyla) tamamlandığı 1920'lerin sonunda sesin gelişile birlikte kesin bir endüstri haline geldi. Ama Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllard bile sinema, o zamandan beri kültür endüstrisi denen şeyin tıpkıbasımı (prototipi) haline gelmişti." (Nowel-Smith, 2003: 230).

Sessiz sinemanın sona ermesi ve sese geçiş şirketleri olmasa bile, yazar, yönetmen ama özellikle sinema oyuncularını etkileyecek, dönemin en ünlü yıldızları hızla sinema alanından çekilecektir. 2011 yapımı Fransız başrollerinde Jean Dujardin ve Bérénice Bejo'nun rol aldığı, Michel Hazanavicius imzalı Artist (The Artist) 1927 ve 1932 yılları arasında Hollywood'da bu süreci, bir aktörün

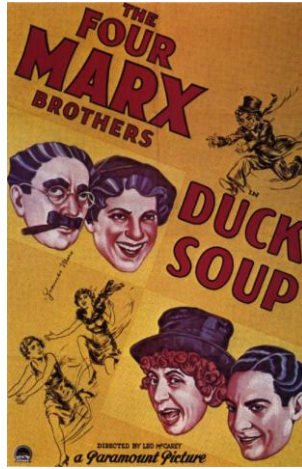
çöküşünü konu almıştır. Sesli filme hemen girmeyenler arasında kendine özgü bir sinema stili olan ve pandomime önem veren Chaplin, Keaton, Harol Lloyd, Laurel ve Hardy gibi komedi türü alanında ün kazanmış değerli oyuncu ve yönetmenler başı çekecektir. “Sessiz dönemde melodramik tarzdan kaçış, iki tipte gelişen komediyle başladı. Bir yanda, genelde sessiz film komedisi olarak düşünülen şey, komik oyunculuga (çoğunlukla abartılı bir tip) dayanan ve Charlie Chaplin, Buster Keaton, Harold Llyod, Stan Laurel ile Oliver Hardy adları çevresinde yoğunlaşan eşsiz bir tür vardı. Bu komedi tarzı, sessiz sinemanın mimik ve aksiyon potansiyalini sonuna kadar kullandı. Sesli filmlerin gelişiyile birlikte az çok gerilemesine karşın, şimdi bile takdir edilip seviliyorlar” (Nowell-Smith, 2003: 232). Sessiz sinema dönemini yine sinema araştırmacısı Nowell-Smith’in sözleriyle sonlandırmak gerekirse: “Başlangıçta hedeflenenler kim olursa olsun, Hollywood filmleri, edüstriyel dünyanın bütün dünyasında kentli nüfusun çoğunluğuna ulaştı, kırsal ve az gelişmiş alanlara dasızdı ve tümüne ortak bir macera ve romans mitolijisi kazandırdı” (Nowell-Smith, 2003: 242).

SİNEMANIN SESLE BULUŞMASI

Şekil 4: Sinematograf

Nowel-Smith'in sözleriyle 1920'lerin sonunda sinema bir devrim yaşamış, senkronize sesli diyaloga geçiş bu devrimin merkezi olmuştur, "ama geride dokunulmadık çok az şey kalarak diğer alanlar da etkilenecektir". (Nowel-Smith, 2003:245)Sesin sinemaya girmesi teknik olarak dünyanın belirli yerlerinde geç gerçekleşecek, ancak başta Amerika olmak üzere Avrupa'yı da etkisi altına alan bu devrim ticari ve sanatsal başarının yolunu açacaktır. Gelecekte sadece tür değil, ülke sinemalarından da söz edilecektir. "Bu devrimin başlangıç tarihi Warner Bros şirketinin *Caz Şarkıscısı* adlı filminin New York prömiyerinin yapıldığı 6 Ekim 1927 olarak kabul edilebilir.Bu filmde Al Jolson'ın "Henüz bir şey duymadınız," diye başlayan ölümsüz cümlesindeki dudak hareketleri diske kaydedilen sesiyle neredeyse kusursuz bir senkronizasyon içindeydi. Fakat bu bir başlangıçtı" (Nowel-Smith, 2003:245).

Şekil 5: Marx Kardeşler Duck Soup Film Afışı

Ses, filmlerin biçimlerini ve endüstrinin yapısını eşit derece gerçekten etkilemiştir. "Eski sessiz komedinin yerini Mae West ve Marx Kardeşler'in esprileri aldı. Oyun ve senaryo yazıları büyük önem kazandı. Bütünüyle yeni bir tür olan müzikal filmler ortaya çıktı. Müziğin ses bandıyla eşsiz bir uyum sağlamış olması, sinema salonunda çalan müzisyenlerinin işsiz kalmalarına neden; oldu bu aynı zamanda filmler gösterildikleri her yerde artık hep aynı oldukları için gösterim koşullarının da standartlaşması anlamına geliyordu. İzleyici diyalogları kendi dilinde istediği için başlangıçta Hollywood denizaşırı pazarlarda geçici bir gerilemeye maruz kaldı. Sesin ilk yıllarında tüm diyalogların canlı kaydedilmesi zorunlu olduğu için 1930'ların ortasında dublaj kurumu oluşuncaya kadar filmleri farklı oyuncularla, çok-dilli versiyonlar halinde yapma uygulaması gelişti" (Nowell-Smith, 2003: 245).

Şekil 6: Caz Şarkıcısı Film Afişi

Gerçekte sesle görüntüyü birleştirmek sinemanın başlangıç yıllarından beri düşünülen bir şeydi. 1919'da Lee De Forest, sesi optik olarak film üzerine kaydeden bir aygıt geliştirdi ve fonofilm adıyla patentini aldığı bu aygıtla 1923-27 arasında, özel olarak hazırlanmış salonlarda bir dizi sesli film gösterisi yaptı. Ama büyük yapım şirketleri pahalı olduğu gerekçesiyle bu yeniliğe ilgi göstermediler. O dönemde küçük bir yapım şirketi olan Warner Bros. 1925'te Western Electric'in geliştirdiği bir ses kayıt sistemiyle ilgilendi. Şirketin amacı filmleri müzikli olarak gösterime çıkarmaktı. İlk sesli film Alan Crosland'ın yönettiği *The Jazz Singer* (1927; Caz Şarkıcısı) olmuştur. 1928-1932 arasında sinematam bir estetik, ekonomik ve teknolojik geçiş dönemini yaşamaktadır.

Şekil 7: Caz Şarkıcısı Filminin Gösterim Afişi

SİNEMA VE CAZ MÜZİĞİN İLİŞKİSİ

Hemen her konu ve sanat dalına ilgisi olan şirketler ve onlar için çalışanlar daha en başından itibaren sinemanın müzikal potansiyeliyle ilgili denemeler yapmaya başlayacaktır."Ancak teknik gelişmeler yeterli olmadığı için bu denemeler hız kazanamamıştır." (Monaco, 1977 : 58).

The Jazz Singer Caz Şarkıcısı filminden hemen sonrasseni kullanıldığı film yapımı hızlanmış, bir süre sonra geniş kitlelere daha kolay ulaşmak için müzikal türü ortaya çıkmış, bu türe kendini yakın hissetmeyen yönetmenler bile salt popülerliği sebebiyle müzikal filmler çekmiştir. Müzikal filmlerin popülerliği 1960'lı yıllarakadarsinema tarihinde iz bırakan çeşitli filmlerle devam eder.

Şekil 8: Dixieland Jazz Band

Caz müziğine gelince, cazı anlamak için blues'un ne olduğunu bilmek gerekmektedir.Blues müzik Afrika'dan Amerika'ya göç edensiyahilerin ağıt

olarak söylediği ya da tarlalarda çalışırken ve yahuatta cenaze törenlerinde söylediği, sözleri uzun ve acı, keder, hüznün gibi temaların işlendiği bir müzik türüdür ve caz bluesdan doğar.

Caz müziğin tarifi konusunda Mimaroglu şu açıklamayı yapar: “Caz Amerikalı siyahların müziğidir.Fakat bu, beyaz müzisyenlerin de –arasıra aynı başarıyla- caz çalmadıklarını anlatmaz. Doğaçtan bir müzik olduğu için, yaratıcılıyla icracıyı birleştirir. Bununla beraber cazda yazılı müziğin de yeri büyüktür. (Mimaroglu, 1958: 12).

Caz 1900’lerin başında gelişmeye başlamış bir müzik türüdür.Sinema sanatı da 1900’lerin başında kendini gösterip, gelişme yolundadır.Sessiz filmler döneminde bu iki sanatın buluşması mümkün olmayacaktır.Ancak 1927’de ilk sesli film yapıldıktan sonra Hollywood’ta ve bir süre sonra Avrupa’da birçok filmin konusu caz müziğini içermiştir. Caz müziğinin etkin bir şekilde kullanılmış olduğu filmlerde caz sanatçılarının hayatları konu alınmış, caz müziğinden yararlanılmış, caz belgeselleri çekilmiştir.

Şekil 9: Caz Müzik Grubu

Caz Müziğın Gelişme Evreleri

Ragtime, eski zencilerin, çeşitli törenlerde söyledikleri şarkılara kadar uzanır. Amerika’lı zencilerin çalışma sırasında söyledikleri halk şarkıları biçimi olan Blues, cazı meydana getiren en önemli unsurdur. Hot Caz, cazın perdeye ve sahneye geçmesinden sonra gelişen melodilerle meydana gelmiştir. Cuse,Hot Caz’ın devamı ve daha olgunlaşmışıdır. Bu gelişimle cazın karakteri kesin olarak

belli olmuş, caz bütün yönleriyle olgunlaşmış ve tamamlanmış bir müzik haline gelmiştir.

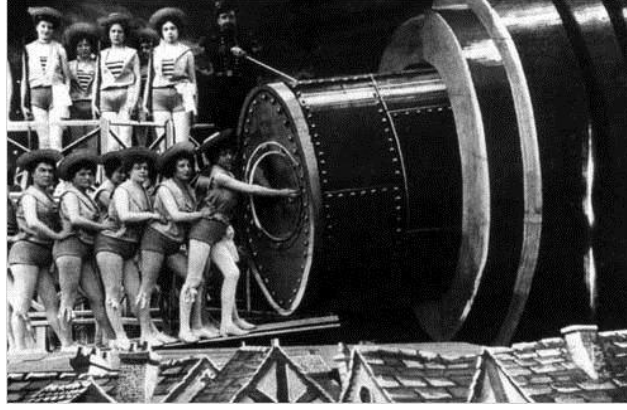
Caz Müziğinde Kullanılan Çalgılar

Trompet, trombon, klarnet, saksafon gibi nefesli çalgılar, piyano, kontrtas, gitar ve davul kullanılır. Keman, flüt, akordiyon, mandolin gibi çalgılar ya az kullanılır ya da hiç kullanılmamaktadır.

SİNEMADA CAZ BELGESELİNİN METNİ

1895 yılında Paris'te Lumière kardeşlerin ilk gösterisinde perde de hareket ederek izleyiciyi şaşırtan tren sadece gara girmedi, yedinci sanat sinemanın toplumsal yaşama girmesini de sağladı.

Görüntülerin teknik olarak beyazperde üzerinde dakikalarca akması mümkün olunca, görüntüler yardımıyla iyi öykü anlatmayı başaran ve sinemayı meslek edinecek kişiler ortaya çıkacaktır. Fransa'da Georges Méliés'in 1914'e kadaryaptığı, içlerinde ticari başarı da kazanan başta *Aya Seyahat* (1902; *Le Voyage dans la lune*), çok sayıdaki filmi buna örnektir.

Şekil 10: Aya Seyahat Filminden Kare

Tiyatrodan ve romanlardan yararlanarak öykü anlatmayı Amerika'da D.W. Griffith başardı, *Bir Ulusun Doğuşu*(1915; *The Birth of a Nation*) ve *Hoşgörüsüzlük* (1916; *Intolerance*) gibi gelecekte ünlü Sovyet yönetmeni Sergey Eisenstein'ıda etkileyecek fimler yaptı.Charlie Chaplin ünlü Şarlo karakteriyle izleyicileri salonlara toplayan, çoğu toplumsal eleştiri olan, *Köpek Hayatı* (1918; *A Dog's Film*), *Şarlo Asker*(1918; *Shoulder Arms*), *Şarlo Göçmen* (1917; *The Immigrant*), *Kırda Aşk*(1916; *The Vagabond*), *Şarlo Hacı* (1923; *The Pilgrim*) ve hepsinden önemlisi en etkileyici filmlerden biri olan *Yumurcak*(1921; *The Kid*), *Altına Hücum*(1925; *The Gold Rush*), *Modern Zamanlar*(1936; *Modern Times*) gibi eşsiz güldürülere imza attı.

İtalya tarihsel filmler türünü geliştirdi,onlar arasında Giovanni Pastrone'nin 1914 yılında çektiği Kartaca Savaşları olarak da bilinen Pön savaşları sırasında Kartaca'da geçen olayların filmi *Cabiria* (1914; Cabiria) birçok ülkede ilgi gördü.

1. Dünya Savaşı Fransız sinemasının gerilemesine yol açarken, Amerikan sineması Hollywood'da kurulan bağımsız şirketlerle parladı.

Hollywood'a da film çekmek için gelen ama başaramayan Eisenstein, sinema sanatına kurgu kavramını yerleştiren *Potemkin Zırhlısı* (1925; Bronyenosyets Potyomkin) ile neredeyse bir sinema devrimi yapmıştı. 1905 ihtilalinde bir gemideki ayaklanmayı anlatan ve liman kenti Odessa'da geçen *Potemkin Zırhlısı*, uzun süre tüm zamanların en iyi filmi olarak anıldı.

Ünlü İtalyan yönetmen Federico Fellini'nin tanımıyla 19.yüzyıl opera çağıydı, ama 20.Yüzyıl sinema çağı oldu, milyonlarca izleyiciyi salonlara soktu. Güldürüler, westernler, melodramlar ile yedinci sanat sinemanın serüveni ilk günkü hızından hiçbir şey kaybetmeden devam ederken, belki oyuncular konuşmuyordu ama sanılmasın ki salonlarda ses yoktu. Evet belki diyaloglar yerine arayazılar vardı ama filmler için özel yapılan müzikler uygun salonlarda film gösterimi süresince bir orkestra tarafından çalınıyordu.

Bilinen ilk film müziği Lumiere kardeşler tarafından yapılan ilk film gösterimi sırasında piyano ile yapılmıştı. 1908'de Guiz *Dükünün Öldürülüşü* (1908; L'assassinat Du Duc De Guise) filmi için ünlü besteci Camille Saint-Saens müzik yapmıştı. Bunun gibi 1913'te *Praglı Öğrenci* (1913; Der Student von Prag) için Joseph Weiss, 1914' de *Cabiria* için Ildebrando Pizzetti özel film müzikleri hazırlamışlardı.

Türkiye'de ise Beyoğlu'nda sinemalar açıldığında çalınan müziklerin piyanistleri genelde gayrimüslim kadınlardır. Yirmili yıllarda bir beyaz Rus olan Valentine Taksin'in, Cine Magic'te sessiz film piyanistliği yaptığı bilinmektedir. Lüks sinemaların sayısı Beyoğlunda artınca orkestralar da kaçınılmaz olarak film gösterimlerine eşlik edecektir.

İzmir'deki eski adı Milli Sinema olan Elhamra sinemasında da sessiz filmlerin müzikleri Mümtaz Uygun tarafından çalınmıştır; Cumhuriyet döneminin

Ankara’ında ise, Basri Bey adlı birinin Ulus Sineması’nda sessiz film piyanistliği yaptığı bilinmektedir.

Şekil 11: Potemkin Zırhlısı Filminden Bir Kare

Eisenstein *Potemkin Zırhlısı*’nı hazırlarken önce Bach müziklerinden yararlandı, ama besteci Edmund Meisel’e müzik sipariş verilince Berlin’e giderek besteci ile görüştü ve bazı sahneler için ne tür müzik istediğini belirtti. Filmin müzikli ilk gösterisi bu nedenle Berlin’de yapıldı.

Şekil 12: The Jazz Singer Film Afişi

Gramofonun, ardından vitofonun gelişmesi senkronize edilen müzik ve ses efektleri arayışını sürdürdü, ve yardıma 1927 yılında Warner Bros film şirketinin Alan Crosland’a çektiği konuşmalı ve müzikli *The Jazz Singer*-(1927; CazŞarkıcısı) filmi yetişti.

Ardından 1927’ de Warner Bros, *New York Işıkları* (1928; Lights of New York) filmi ile bütünüyle sesli olan bir film çekti. Böylece sesli film dönemi başlamış oldu.

Caz şarkıcısı bir bakıma müzikal filmler dönemini başlattığı gibi, dinleyici kitlesi sınırlı olan caz müziğini sinema salonları yardımı ile geniş kitlelere ulaştı.

Kısa zamanda çekilen müzikallerde kullanılan şarkılar ise listelerde hit konumuna gelecekti ve özellikle Arthur Freed ve Nacio Herb Brown hit şarkıları yazan besteciler arasında önde gelenler olacaktır.

Şekil 13: Jazzkungen

Müzikal film yapmak istemeyenler bile filmlerini şarkı ve dip müziklerle süslemek zorunda kalacaktır. Örneğin Alman yönetmen Sternberg'in 1930 yılında çektiği *Mavi Melek* (1930; *The Blue Angel*), yine aynı ülkeden Pabst'ın bir yıl sonra çektiği arkadaşlık ve konuşmalı filmin en iyi örneği olacak Fransız yönetmen René Clair'in çektiği *Paris Çatıları Altında* (1930; *Under the Roofs of Paris*) ve yine aynı yönetmenin Chaplin'i de etkileyecek *Milyon* (1931; *Le Million*) gibi ilk sesli filmler bu yola gidecektir.

Başlangıçta mikrofonların ağır olması ve hareketi engellemesi, çekim sırasındaki çalışan kameranın sesini alması benzer sorunlar, King Vidor'un 1929 yılında çektiği *Hallelujah* (1929; *Hallelujah*) filmindedenenen dublaj ile zaten çözülmüştür.

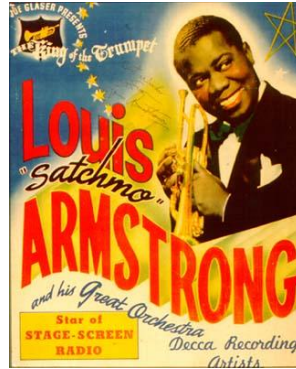
Film müziğinin babası olarak bilinen Max Steiner'in, müziklerini bestelediği *King Kong* (1933; *King Kong*) filmi ile sesli sinemanın altın çağını başlatır.

Yeniden Caz Şarkıcısı filmine dönersek, zenci ayrımcılığının had safhalara ulaştığı dönemlerde zenci müziği olarak anılan cazın kullanılması ironik olsa da, ses gibi caz da sinemaya girmiştir. Caz müziği de sinema gibi kısa zamanda bir tutku olacak, direnmeyi ve acıyı temsil eden özelliği paylaşılacaktır.

Cazın ilk yıllarında en çok beslendiği akım Amerika'ya gelen köle Afrika'luların halk müziği blues olmuştur.

Caz, ABD'nin güney eyaletlerinde, 1900'lerin başında gelişmiş ve caz müziği, mavi notalar, senkop, swing, çoklu ritim, atışma ve doğaçlama tekniklerini kullanmıştır; caz müziğinin dünya ile tanışması ise 1917 yılında Dixieland Jazz Band'in ilk plaklarının piyasaya çıkmasıyla olacaktır.

Ordu bandolarının müzik aletlerini, nefesliler, üflemeliler ve vurmali gitarları kullanan zenci müzisyenler, gezici olan ve cenazelerde çalan gruplar kurmuş ve bu müziğin kısa sürede çok sayıda kişiye ulaşmasını sağlamıştır. Hollywood sinemada kendi kültürünü yansıtmak isterken, caz müziğini etkin bir şekilde kullanmıştır.

Şekil 14: Louis Armstrong

1934 yapımı *Vanities 'de Cinayet* (1934; *Murder at the Vanities*) filminde Duke Ellington'ın müziği, 1943 yılında Vincent Minelli'nin *Cabin in the Sky* (1943; *Cabin in the Sky*) filminde ise dönemin ünlü sanatçıları Lena Horne, Ethel Waters, Louis Armstrong ve Duke Ellington'un performansları yer alacaktır.

Otto Preminger'in 1955 yapımı *Altın Kollu Adam* (1955; *The Man With The Golden Arm*) adlı kült filmde Frank Sinatra hapisten yeni çıkmış bir uyuşturucu bağımlısını canlandırır. Hapiste rehabilitasyon gören ve bateri çalmayı öğrenen

Frankie çıktığında müzisyen olmayı kafaya koymuş, geçmişindeki kirli ilişkilerden ve uyuşturucudan uzak kalmaya karar vermiştir. Ancak başta, sakat olan karısı Zosch olmak üzere her şey onu yine eski hayatının içine sürüklemeye çalışır. Aşık olduğu Molly ise onun tek destekcisidir. Müzik gibi Molly de Frankie'nin yeni bir hayat için şansı olacaktır. Otto Preminger'in 1959'da yönettiği *Bir Cinayetin Anatomisi* (1959; *Anatomy of a Murder*) filminin "Progressive Jazz" müziklerini de bir sahnede kısaca görünen Duke Ellington yazmıştır.

1952 yapımı *Singin' in the Rain* ve yine 1959 yılında çekilen *Bir Katilin Anatomisi* caz müziğini filmlerde ustaca kullanımın parlak örnekleri olacaktır.

Yine Amerikan sinemasından John Cassavetes'in 1959 yılında yazıp yönettiği *Gölgeler* (1959; *Shadows*) filmi, Beat Kuşağı yıllarında New York'taki ırklararası ilişkileri konu alandoğaçlama ağırlıklı bir film olarak tanınacaktır. Charles Mingus'un grubundan saksofoncu Shafi Hadi'nin katkıları sonucunda filmin müziği oluşmuştur.

1961 yapımı gibi Sidney Poitier ve Paul Newman'ın canlandığı Paris'te müzik yapan iki Amerika'lı cazcının öyküsü *Paris Blues* (1961; *Paris Blues*) filmi de hatırlanması gerekenler arasındadır. Filme trompetçi Louis Armstrong ve caz piyanisti Aaron Bridgers de katkı verecektir.

Yeni Dalga Franız sinemasının yaratıcılarından yönetmen Jean-Luc Godard'ın *Kadın Kadındır* (Femme 1961; *Une est une Femme*) filmi, ünlü besteci Michel Legrand'ın müziğiyle Amerikan müzikal komedisine muzip ve oyunbaz bir saygı duruşunda bulunacaktır.

Robert Wise'in *Yarın Tehlikede* (1959; *Odds Against Tomorrow*) filmi birbirinden nefret eden üç adamın umarsızlığı ve bu umarsızlığın sonucu olan soygunu anlatırken *Modern Jazz Quartet*'in piyanisti John Lewis'in müthiş caz müziği ile bir kara film harikası olacaktır.

Fransız yönetmen Louis Malle'in *İdam Sehvası* (1958; *Ascenseur pour l'échafaud*) ise filmi yasak aşkı sebebiyle kocasını öldürmek ve buna intihar

süsü vermek isteyen bir kadının hikayesini Miles Davis'in müziklerini kullanarak anlatır.

Başta Jack Kerouac olmak üzere Beat Kuşağının liderleri de kamuoyunun gözünde hep caz dünyasıyla özdeşleştirilmiştir. Kerouac'ın yer aldığı *PullMyDaisy* (1959; *PullMy Daisy*) adlı filmde, ünlü şair Allan Ginsberg de oynayacaktır.

1970'lerin önemli filmlerinden biri Francis Ford Coppola'nın yazıp yönettiği, *The Conversation* (1974; *The Conversation*, *Konuşma*) olacaktır. Müşterilerinin istekleri doğrultusunda bir takım konuşmaları kaydeden özel dedektif Harry'nin yalnız ve kapalı hayatındaki en büyük zevki evde çaldığı saksafondur. Harry'nin müziği, onun olaylara yaklaşımında kendini ele verecek olan iç dünyanın aynasıdır.

Caz tutkusu 1980'lerde, bu tutkuyu yaşamış Fransız yönetmen Bertrand Tavernier' nin yönettiği, Oscar ödüllü müziklerini caz müziğinin efsanevi isimlerinden biri olan Herbie Hancock'un yaptığı *Geceyarısına Doğru* (1986; *Round Midnight*) filmiyle gelir. En ilginç ise, filmdeki başrolü gerçek hayatta da bir caz efsanesi olan, gelmiş geçmiş en iyi tenor saksafonculardan biri sayılan Dexter Gordon'un canlandırmasıdır. Film "Dale Turner" adındaki Amerikalı siyahi bir caz saksafoncunun 1950'li yıllarda Paris'te geçen dramatik öyküsünü anlatmaktadır. Aslında bu öykü yarı biyografik de sayılabilir, zira bu hayali tenor saksafoncu "Dale Turner"ın öyküsü, gerçekte yaşamış iki efsane cazcının, yani tenor saksafoncu Lester Young ile caz piyanisti Bud Powell'ın gerçek hayat öykülerinin bir karışımıdır. Zaten Bertrand Tavernier filmi bu iki cazcıya ithaf etmiştir.

Bob Fosse'nin otobiyografik filmi *All That Jazz* (1979; *All That Jazz*, *Herşey Caz*) gösteri dünyasının içinden bir yapıt olarak karşımıza çıkar. Ünlü yönetmen-koreograf Joe Gideon, Broadway'in zirvesindedir ama işine bağlılığı özel hayatını gittikçe yok etmekte ve ilaçlarla ayakta durabilmektedir.

The Blues Brothers (1980; *The Blues Brothers*, *Cazcı Kardeşler*), yönetmenliğini John Landis'in yaptığı 1980 tarihli müzikal-komedidir ve *Cazcı Kardeşler* Orkestrası ayrıca filmde önemli yer tutar. Film, orkestradaki

müziyenler dışında ayrıca; Aretha Franklin, James Brown, Cab Calloway, Ray Charles ve John Lee Hooker gibi önemli müziyenlerin performanslarını da sergiler ve izleyici çok beğendiği için de devam filmi çekilir.

şekil 15: All That Jazz Film Afişi

Caz tutkusuyla bilinen Clint Eastwood'un Charlie Parker'ın hayatını perdeye yansıttığı “*Kuş, Bird* (1988; Bird)ise1980'lerin önemli filmlerinden biridir.Amerika'nın ırkçı dönemlerine göndermeler, müziğin etrafında şekillenen dostluklar ve yaşanan çöküntüler filmin ana konusu olacaktır.

1993 yapımı *SwingKids* (1993; Swing Yapan Çocuklar), Nazi Almanyasını ve bu dönemde ortamdand soyutlanıp Amerika'lılara özenerek Swing dansını ve müziği hayat felsefesi haline getiren bir grup genci konu alır.

1999 yılında Woody Allen'in *TatlıveKirli*(1999; SweetAndLowdown)filmli, başrol oyuncusu Sean Pean'in herzamanki usta oyunculuğuyla birleştiği için ortaya eğlenceli bir caz filmi çıkar. Dünyanın en iyi gitaristlerinden biri olan Emmet Ray'in hayat öyküsünden bir kesit sunan film Woody Allen'in yaratıcı ve eğlenceli yorumuyla sunulur.

1900Efsanesi (1998; La Leggenda Del Pianista Sull'oceano)adlı film ise, Avrupa-Amerika arasında sürekli sefer yapan gemide terkedilmiş ve 1900 adını verilmiş bebeğin gemide büyüme öyküsüdür. 1900, bir gün piyano çalmaya

başlayacak ve hiç durmayacaktır. Ünlü caz piyanisti Jelly Morton'la 1900' ün piyano düellosu ise kuşkusuz filmin en can alıcı sahnesidir.

Sahnelerde geçen bir yaşamın hayalini kuran genç kadın Roxy Hart, gecelerini Chicago'nun parlak ışıklarında caz gösterilerini izleyerek geçirmektedir. Baştan çıkarıcı şarkıcı Velma Kelly'ye büyük bir hayranlık duyan Roxie, kendini gösteri dünyasına adım attıracağına inandıran Fred Casely ile tanışır. Çok geçmeden Fred tarafından kandırıldığını anlar ve onu vurarak öldürür. 2002 yılı Amerikan yapımı müzikal film *Chicago* (2002; Chicago, Şikago) böyle başlar ve gelişmeler sonucu Roxie nihayet yıldızdır ama unuttuğu bir gerçek vardır: *Chicago*'da kalıcı bir şöhret ve kalıcı ilişkiler mümkün değildir. 13 dalda Akademi Ödüllerine aday gösterilen *Chicago* En İyi Film dahil 6 dalda ödül almıştır. Ve 1968 yılında yapılan *Oliver* filminden beri En iyi film oscarını kazanan ilk müzikal film olmayı da başarır.

2004 yapımı Steven Spielberg'in *Terminal* (2004; The Terminal) adını taşıyan filmde Tom Hanks, Krakozia isimli ülkeden Newyork'a gelen Viktor Novarski'yi canlandırır. Ülkesinde darbe olan Viktor, Amerika'nın ülkesinin varlığını reddetmesi sonucu havaalanında mahsur kalır. Artık olmayan bir ülkenin vatandaşıdır, aylar sürecektir bu diplomatik sorun, onu terminalde tutsak eder. Viktor'un yanında taşıdığı gizemli kutu, yavaş yavaş kalplerini kazandığı havaalanı çalışanları için en büyük gizemdir. Kutu, Viktor'u Amerika'ya getiren nedendir. Kutudan kendi deyimiyle "caz" çıkacaktır.

Tabii ki sinemada kullanılan caz müziğinde ağırlıklı soundtracklerin yanında aktörlerinde payı çok büyüktür.

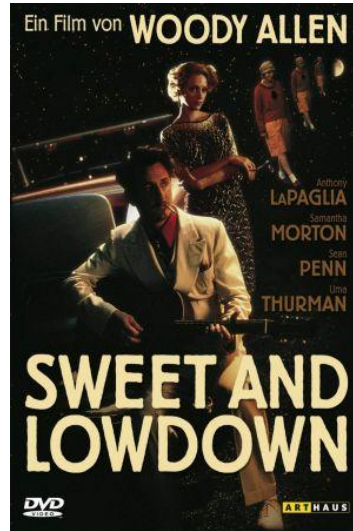
Özellikle 1940'lı ve 50'li yıllarda; Louis Armstrong, Frank Sinatra, Dean Martin gibi dönemin ünlü Caz müzisyenlerinin rol aldığı filmler oldukça popüler olmuş ve cazın bir dünya müziği olmasında katkı sağlamışlardır.

Örneğin Louis Armstrong içlerinde *High Society La Paloma, Hello Dolly!* gibi otuz aşkın filmde rol almış ya da bu filmlere müzik yapmıştır. Ayrıca bu büyük ustayı konu alan belgeseller de yapılmıştır. Bunların en önemlilerinden biri 1959 da çekilen *Bir Yaz Gününde* (1959; Jazz on a Summer's Day) Caz adlı belgeseldir.

Filmin neredeyse tamamı Newport Caz Festivali'nde çekilen görüntülerden oluşmaktadır.

Başrollerini Frank Sinatra ve Dean Martin'in paylaştığı *Ocean 11*(1960; *Soyguncular*) ya da Türkiye'de gösterilen adıyla *Soyguncular* filmi de, Sinatra ve Martin gibi dönemin önemli isimlerinin oynadığı sinema filmlerinin sadece biridir. Filmde 2.Dünya Savaşı sırasında tanışan 11 yakın arkadaşın Las Vegas'ta gerçekleştirmek istedikleri ve planladıkları soygun konu edilir. Tabii bu filme *Some Came Running*(1958; Bazıları Koşarak Gelir) gibi bir film daha eklenebilir.

Tüm anlatılan filmler Caz müziğinin Sinema'da ne kadar etkin kullanıldığının, bu tutkunun sinemada yaşamasının göstergesidir.

Şekil 16: Sweet and Lowdown Film Afışı

Ama Amerika'da siyahiler üzerindeki baskının yoğunlaştığı 1930'lu ve 1940'lı yıllarda dönemin büyükelçisi olan Mehmet Münir Erteğün'ün siyahi caz şarkıcılarına kucak açtığını bilmek, bu tutkunun bir başka yanını gösterir. Üstelik Büyükelçi Erteğün'ün caz sevgisi ise oğullarından gelmiştir. Büyük bir caz tutkusuna sahip olan çocuklar hiçbir yerde bulunmayan albümlerin peşine gitmiş, zamanla da pazar günleri elçiliğe siyahi caz sanatçılarına çağırmaya başlamıştır. Lester Young, Benny Carter, Harry Carney, Johnny Hodges ve Rex Stewart gibi sanatçıların geldiği seanslar ile ilgili olarak Güneyli bir senatör Erteğün'e, **“Renkli insanların evinize ön kapıdan girmesini teşvik etmemelisiniz”** diyecektir. Ancak Büyükelçi Erteğün'ün buna cevabı, **“Benim evimde**

arkadaşlarım ön kapıdan girer. İsterseniz sizin için arka kapıdan bir giriş ayarlayabiliriz” olacaktır. Büyükelçi Ertegün 1944 yılında hayatını kaybedecek, sanki vasiyet etmiş gibi oğlu Ahmet Ertegün 1947’de Atlantic Records’u kuracak The Rolling Stones, Led Zeppelin’in yanı sıra Eric Clapton, Aretha Franklin ve Ray Charles gibi grup ve sanatçının müzik dünyasında ön sıraya çıkmasını sağlayacaktır.

Caz, farklı stillerin ve müzik kültürlerinin etkileşimi için özgür alanlar yaratan bir müzik olmayı sürdürüyor.

Caz, sürekli gelişme göstermiş bir müzik türüdür, caz ve sinemanın buluşmasından hayatımıza anlam katan filmler çıkmaya devam edecektir.

YÖNETMEN GÖRÜŞÜ

Bu belgesel filmi hazırlamaktaki amacım, daha önce sinema ve caz üzerine bir benzer tarzda özetleyici bir çalışma yapılmamış olmasıydı. Belgeselde en etkilendiğim Ray Charles'ın hayatının film yapıldığı, *Ray* (2004; Ray) filminin gösteriminin yapıldığı sahnedir. Bu sahne filmin en can alıcı sahnesidir. Vermek istediğim mesajı tüm gerçeğiyle ortaya seren bu sahne, siyahilerin eşitliğini vurgulaması ve sinemada cazın ne denli var olduğunu göstermek için yeterlidir.

Bu belgesel film, caz ve sinema üzerine ilk sesli filminden başlayarak günümüze kadargelen içinde caz geçen filmlerin bir metin yardımıyla biraraya getirilmesidir. Geçmişten günümüze kadar bu iki sanatın harmanını didaktik ve belgelere dayalı bir şekilde sunmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak "Sinemada Caz" belgeseli, sinema ile caz müziği ilişkilerini araştıran ve ortaya koyan, konunun doğru biçimde sunulması hedeflenen ve filmler, fotoğraflar, belgeler ön plana alınarak hazırlanan bir yüksek lisans çalışmasıdır.

TEKNİK HAZIRLIK

Projenin hazırlık aşamasında teknik olarak kamera, lens, ışık, aparatlar vb. ihtiyaç duyulmadı.Çünkü hazırladığım bu belgesel film için filmlerden, fotoğraflardan yararlanılacağı için herhangi bir ekipman kullanımına gerek kalmadı.Film için 170 adet film izlemesi ve incelemesi yapıldı.Fotoğraf arşivi oluşturuldu.Film fragmanları izlendi.Film ve kitap, tez, makale okumaları, taramaları yapıldı.“Sinema’da Caz” belgeseli için profesyonel bir dublaj sanatçısı bulundu.Profesyonel bir stüdyo kiralanarak, hazırlanan metin okutuldu.Yeteri zaman ayrılan kurgu aşaması bitmiştir.

Ses, Nuendo5.5 programı uygulanmıştır. Bu konunun uzmanı olan Erdem Dayıoğlu ile çalışıldı.Bu amaçla Levent’te bulunan Akademi Stüdyo kullanılmıştır.Ses stüdyoda alındı.Dublaj sanatçı Ömer Atalay’dan yararlanılmıştır.

Kurgu, yaklaşık 4 hafta süren bir aşamada, Kenan Doğru ile çalışıldı. Kurguda Adop Premier CS6 programı kullanılmıştır.

DEĞERLENDİRME

Proje bana yüksek lisans programını noktalarken önemli bir deneyim kazandırdı. Hem sinema ve müzik kültürü, hem film tekniğinin ne denli zor ve önemli olduğunu hissettirdi. Yine de toplamda 9 ay süren çalışmalarımılaistediğim amaca uygun bir sonuç elde ettiğimi düşünüyorum.Eksikler süphesiz olmuştur, ama gelecekte bu kapsamda yeni çalışmalarım ile bu eksiklikleri kapayacağımı, bir adım daha ileri gideceğimi düşünüyorum.Beni bu zevkli ve aynı zamanda öğretici projeye yönelten, bir belgesel film yapmama neden olan hocam Prof. Dr. Oğuz Makal ve danışman hocam Yrd. Doç.Dr. Cengiz Asiltürk'e saygı ve içten teşekkürlerimi sunarım.

EKLER

Lumiere Kardeşler

Georges Melliès, Aya Seyahat

Duke Ellington ve grubu...

20'lerde Jazz söyleyen bir grup...

Eski Beyoğlu...

Eski İstanbul... Eski Beyoğlu...

İzmir Elhamra Sineması...

Eski Ankara...

Eski Ankara...

Round Midnight filminden

KAYNAKÇA

ABİSEL, Nilgün. (1994). *Popüler Sinema ve Türler*. Alan Yayıncılık. İstanbul

BERENDT, Joachim E. (2003). *Caz Kitabı*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul

BÜKER, Seçil.(2009).*Sinemada Anlam Yaratma*. Hayalperest Yayınevi. İstanbul

MİMAROĞLU, ilhan K. (2013).*Caz Sanatı*. Pan Yayıncılık. İstanbul

MONACO, James. (2001).*Bir Film Nasıl Okunur*. Oğlak Yayıncılık. İstanbul

MAKAL, Oğuz.(1996). *FransızSineması*. Kitle Yayınları. İstanbul

SERMET, Cüneyt. (2005).*Cazın İçinden*. Pan Yayıncılık. İstanbul

George Melies, <http://tr.wikipedia.org> , 03/10/2014

Sinema Tarihi 2 (Sessiz Sinema Dönemi), www.sinepediblogspot.com.tr

03/10/2014

BU BELGESEL FİLM ÇALIŞMASINDA KULLANILAN FİMLER

- Alan Crosland-*Caz Şarkıcısı* (1927; *The Jazz Singer*)
- Albert Lambert- *Guiz Dükünün Öldürülüşü* (1908; *L'assassinat Du Duc De Guise*)
- Bert Stern- *Bir Yaz Gününde Caz* (1959; *Jazz on a Summer's Day*)
- Bernard Tavernier- *Geceyarısına Doğru* (1986; *Round Midnight*)
- Bob Fosse- *Herşey Caz* (1979; *All That Jazz*)
- Charlie Chaplin- *Şarlo* (1917; *Charlot*)
- Charlie Chaplin- *Modern Zamanlar* (1936; *Modern Times*)
- Clint Eastwood- *Kuş* (1988; *Bird*)
- David Work Griffith- *Bir Ulusun Doğuşu* (1915; *The Birth of a Nation*)
- Francis Ford Capolla- *Konuşma* (1974; *The Conversation*)
- Gene Kelly-*Yağmur Altında Şarkılar* (1952; *Singin in the Rain*)
- George Melies- *Aya Seyahat* (1902; *Le Voyage dans la lune*)
- Giovanni Pastrone- *Kabirya* (1914; *Cabiria*)
- Giuseppe Tornatore- *1900Efsanesi* (1998; *La Leggenda Del Pianista Sull'oceano*)
- Jean Luc Godard- *Kadın Kadındır* (1961; *Une femme est une femme*)
- John Cassavetes- *Gölgeler* (1959; *Shadows*)
- John Landis- *Blues Kardeşler* (1980; *The Blues Brothers*)
- Joseph von Strenberg- *Mavi Melek* (1930; *The Blue Angel*)
- King Vidor- *Hallaluya* (1929; *Halleluiah*)
- Lewis Milestone- *Soyguncular* (1960; *Ocean Eleven*)
- Louis Malle- *İdam Sehpası* (1958; *Ascenseur pour l'échafaud*)
- Lumière Brothers -*Trenin Gara Girişi* (1895; *L'Arrivée d'un train en gare de La Ciotat*)
- Max Steiner-*King Kong* (1933; *King Kong*)
- Paul Newman- *Paris Blues* (1961; *Paris Blues*)
- Rob Marshall- *Şikago* (2002; *Chicago*)
- Robert Frank- *Pull My Daisy* (1959; *Pull My Daisy*)
- Robert Wise- *Yarın Tehlikede* (1959; *Odds Against Tomorrow*)

Sergey Eisenstien- *Potemkin Zırhlısı* (1925; BronyenosyetsPotyomkin)

Steven Spielberg- *Terminal* (2004; Terminal)

Taylor Hackford- *Ray* (2004; Ray)

Thomas Carter- *Swing Yapan Çocuklar* (1993; Swing Kids)

Vincente Minelli- *Gökyüzünde Kabin* (1943; Cabin in the Sky)

Vincente Minelli- *Bazıları Koşarak gelir* (1958; Some Came Running)

Woody Allen- *Tatlı ve Kirli* (1999; Sweet and Lowdown)

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Şair Mehmet Emin Yurdakul ilk öğretim okulunda tamamladı. Beşiktaş Anadolu Lisesinde devam etti. Ardından 2007 yılında, Beykent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon bölümüne başladı, 2012 yılında mezun oldu. Medyapım'da editörlük yaptı. 2012 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema TV Anasanat Dalında öğrenime başladı. Bağımsız olarak spiker, sunucu, yönetmen yardımcısı olarak çalışmaktadır.